

ABDÜLKERİM EFENDİ VE
KISSA-İ SALÂMÂN U ABSÂL RİSÂLESİ

Dr. Erdoğan ULUDAĞ

Hoca Abdülkerim ya da Kerim Efendi diye de tanınan Abdülkerim bin Hüseyin Amasyalı olup doğu kültürünün yanında batı kültürüne de aşına bir din bilginidir. Doğum tarihi bilinmeyen Abdülkerim Efendi hakkında pek az bilgiye sahibiz. Tahsilini İstanbul'da tamamladıktan sonra Avrupa'ya gitmiş ve birkaç sene orda kalmıştır. Bu sebeple *İngiliz Kerim Efendi* diye de anıldığı rivayet edilmektedir.¹

1218'de Yenişehir mollahından sonra meclis-i maarif azası olan, Mekke ve İstanbul payelerini alan² Abdülkerim Efendi'nin dinî ilimlere, şark kültürü ile Avrupa'nın ilerleyişine vakıf faziletli bir hakim olduğu *Osmanlı Müellifleri*'nde zikredilmektedir. Avrupa'dan döndükten sonra İstanbul'da ders okutma ve eser yazma ile meşgul olan Abdülkerim Efendi, lisan-ı ecebîyyeye de aşınadır. Hadis, tefsir gibi maddî ilimleri zamanımızın tabii ilimlerine tatbik etmeye çalışmıştır. Son verdiği ders Kadî Beyzavî'nin tefsirini okutmak olmuştur.³

Abdülkerim Efendi'nin yazdığı eserleri Arapça ve Türkçe eserler olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür. Bu eserlerin yer aldığı listeye *Osmanlı Müellifleri*'nde rastlıyoruz.⁴

Bu eserler şunlardır:

A. Arapça Eserleri:

- 1- Mizânü'l-Adli Fi'l-mantık u Hâşiye
- 2- Camiü'l-Hakayık-Şerh ü Hidâye
- 3- Hâşiye-i Siyer-Kûfî Ale't-tasavvurât

* Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Edebiyatı Uzmanı

¹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C.I, s. 382; Meydan Larousse, C. VII, s. 184; Büyük Larousse, C. XIII, s. 6638.

² Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.III, s. 358.

³ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., C.I, s. 382.; Mehmed Süreyya, a.g.e., C.III, s. 359.

⁴ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., C.I, s. 382.

B. Türkçe Eserleri

- 1- Zübde-i İlm-i Sarf vü Şerh-i Emsile
- 2- Risâle-i Kazâ ve Kader (İstanbul 1293, 16 s.)
- 3- Risâle-i Hareket-i Zaman
- 4- Risâle-i Ruh-ı İnsaniye (İstanbul 1293, 36 s.)
- 5- Kıssa-i Salâmân u Absâl (İstanbul 1299, 16 s.)
- 6- Abdülkerim Efendi'nin eserlerinin en büyüğü yarım kalmış olan *İbn Sina'nın Şifâ* adlı felsefi eserinin şerhidir.

Zamanında varlığı ile iftihar edilen alimlerden biri olan Abdülkerim Efendi 20 rebiyülâhır 1303 (26 Ocak 1886)'de vefat etmiştir. Kabri, İstanbul Fatih Camii avlusunda bulunmaktadır.⁵

Hayatı ve eserleri hakkındaki mevcut bilgileri böylece naklettiğimiz Abdülkerim Efendi'nin hayli münakaşalı ve iddialı bir mevzu olan Salâmân u Absâl⁶ kıssası üzerine yazdığı risaleyi -ki bu risâle Salâmân u Absâl konusuna önemli bir kaynak teşkil etmektedir- yeni harflere aktararak okuyucuya takdim ediyoruz.

⁵ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., C.I, s. 382., Mehmed Süreyya, a.g.e., C.III, s. 359.

⁶ Salâmân u Absâl konusunda daha geniş bilgi için bkz.. ULUDAĞ, Erdoğan, Vak'aya Dayalı Bir Eser Olarak Lâmi'i Çelebi'nin Salâmân u Absâl Mesnevîsi (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin-Sadeleştirme) , yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1997, XI+476 s.

Kıssa-i Salâmân u Absâl⁷

Bu risâle hükemâ-i müte'ellihîn ü işrâkiyîn mezhebi üzre ahvâl-i 'ârifini beyân eder.

Bismillahirrahmanirrahîm
Kıssa-i Salâmân u Absâl

* الحمد لله الذى افاض علينا نور الهدى والصلوة والسلام
على نبيه محمد الذى ابتهج به الورى وعلى آله واصحابه الذين
وصلوا الى الدرجة الاقصى .

(Ve ba'de) Bu fakîr 'Abdülkerîm bin Hüseynü'l-Amasyavî kütüb-i hükemâ-i müte'ellihîn ve hükemâ-i işrâkiyîni ba'de'l-mutâla'a sa'âdet-i ebediyye-i insâniyye ve ahvâl-i 'ârifine müte'allik olan kütüb-i mezkûrenin müstemil olduğu mebâhis-i kesîre ve makâmât-ı 'adideden 'alâ tariki'l-hulâsa bir mukaddime ve beş faslı hâvî bir risâle tertîb eyledi.

(Mukaddime): İki bahsi müstemildir.

(Bahs-i evvel): Lezzet-i hissiyye ile lezzet-i 'akliyyeyi tahkîkdir.

(Bahs-i sâni): Lezzet-i 'akliyye lezzet-i hissiyyeden akvâ olduđunu beyân u isbâtdadır.

(Fasl-ı evvel): Salâmân ile Absâl'ın kıssa-i evvelisi beyânındadır.

(Fasl-ı sâni): Te'vîl-i kıssa beyânındadır.

(Fasl-ı sâlis) Salâmân ile Absâl'ın kıssa-i sâniyesi beyânındadır.

(Fasl-ı râbi'): Te'vîl-i kıssa-i sâniye beyânındadır.

(Fasl-ı hâmis): Ba'zı makâmât-ı 'ârifin beyânındadır.

⁷ Abdülkerîm bin Hüseyin, Kıssa-i Salâmân u Absâl, İstanbul 1299, 16 s. (Bu eserin kullandığımız matbu nüshası Erzurum, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Kitaplığı No: 7513'de kayıtlıdır.)

* Elhamdülillahi'l-lezi efâdâ 'aleynâ nûre'l-hudâ ve's-selâtu ve's-selâmü 'alâ nebiyyihi Muhammedinillezi ibtehece bihi'l-verâ ve 'alâ âlihi ve eshâbihi'l-lezine veselû ile'd-deraceti'l-aksâ. (Hamd, hıdayet nurunu üzerimize akıtan Allah'a mahsustur. Salât ve selâm, kendisiyle insanoğlunun güldüğü Muhammed'e ve en yüksek dereceye ulaşan âline ve ashabına olsun.)

(Mukaddime)

Bahs-i evvel lezzât-ı 'akliyyeyi isbât beyânındadır:

Lezzetin ta'alluk ettiği kemâlât u idrâkât mütefâvitedir ve lezzetin müteallikâtı olan kemâlât u idrâkât iki kısımdır: Kısım-ı evvel kemâlât u idrâkât-ı hayvâniyye ve kısım-ı sâni kemâlât u idrâkât-ı 'akliyyedir.

Ve bu kısım-ı evvelden ba'zısı kuvve-i şehevîyyeye müte'allik olur. 'Uzv-ı zâ'ikin keyfiyyet-i halâvetle tekeyyüfi gibi vesa'ir havass-ı zâhire buna kıyâs oluna ve ba'zı dahi kuvve-i gazabîyyeye müte'allik olur. Tasavvur-ı galebe keyfiyyetiyle nefs-i hayvâniyyenin tekeyyüfi gibi ve ba'zı kuvâ-yı bâtınaya müte'allik olur. Vehmin ricâ yahut tezekkür ettiği şeyin sûretiyle tekeyyüfi gibi vesa'ir kuvâ-yı bâtına buna kıyâs oluna.

Ve bu kemâlât u idrâkât-ı lezzât-ı nâbi'a ve cevher-i 'akl için kemâl-i Hak-Te'alâyı 'akla mümkün olan ta'akkul ile ta'akkul eylesidir. Zirâ 'alâ mâ-hüve aleyh ta'akkul vâcib-i vâcibin gayriye mümkün değildir. Bundan sonra cevher-i 'âkil-i vâcibin sa'ir ma'lûlât mer'iyesini bilâ-ımtiyâz beyne'l-'âkil ve'l-ma'kûl-ı ta'akkul ile 'akl müstefât olmasıdır.

Bu kemâlin 'âkile hayr olmasında şüphe yoktur. Bu sûrette 'âkil lâ-cerem bu kemâl ve bu kemâli idrâk ile mütelezzizdir. Lezzet-i 'akliyye de bundan ibarettir.

(Bahs-i sâni)

Ma'lûm ola ki: Lezzet-i 'akliyye lezzet-i hayvâniyyeye nisbet olursa lezzet-i 'akliyyeyi keyfen ve kemâ lezzet-i hayvâniyyeden akvâ buluruz. Ama keyfen akvâ bulduğumuz zirâ 'akl-ı ma'kûlun künhine vâsil olup 'avârızıyla mestûre olan hakikati idrâk eder. Lâkin his ancak sûtûh-ı ecsâm ile kâ'im olan keyfiyyât idrâk eder ama kemâ akvâ olması zirâ tefâsîl-i ma'kûlât-ı gayr-ı mütenâhiye olduğu gibi münâsibât-ı vâki'at-ı bi-nihâde gayr-ı mütenâhidir. Ve müdrîkâtü'l-his ecnâs-ı kalîleye mahsûredir.

Kemâlât-ı 'akliyye ekser olup ve idrâkâtı etemum oldu ise bunlara tabi'a olan lezzet-i kemâlât-ı hissiyyeye ve idrâkâtına nâbi'a olan lezzetden eşedd olması lâzım gelir. Zirâ lezzeti lezzete nisbet müdrîki müdrîke ve idrâki idrâke nisbet gibidir. Bu sûrette lezzet-i 'akliyyenin lezzet-i hissiyyeden eşeddiyet ve etemmiyeti sabittir. Belki beynlerinde nisbet yoktur.

(Fasl-ı evvel fi beyâni'l-kıssati'l-ülâ):

Kadim dehrde Yunan u Rum u Mısır'a mâlik bir Melik var idi. Ve ana bir Hakîm tesâdüf edip ol Hakîm'in tedbiriyle cemî'-i ekâlîmi feth ü teshir eyledi. Lâkin Melik'in oğlu olmadığından hîn-i vefâtında makâmına kâ'im olmak için bir

imre'e'ye bilâ-mübâşeret bir oğul talep ederdi. Hakîm'in tedbîriyle bir rahm-ı imre'e'ye bilâ-sükût nutfe-i Melik'den bir oğlu tevellüd edip ismini Salâmân vaz' ile Absâl isminde bir murzî'a dahi ta'yîn eyledi ve Salâmân hîn-i bülûğuna kadar Absâl'in terbiyesi tahtında oldu. Lâkin bülûğa vâsıl oldukda Absâl Salâmân'a 'âşık oldu. Ve nefsine da'vet ü mu'âşeretîyle iltizâz. ma'lum-ı eb oldukda ebi Salâmân'ı Absâl ile ülfetden men' edip müfârekatiyle emr eyledi. Lâkin bu emre Salâmân itâ'at etmeyüp ikisi de ya'nî Salâmân Absâl ile mâverâ-i Bâhr-i Mağrib'e kaçtular. Ve Melik'in bir aleti var idi. Ve alet ile ekâlîm ü mâfihâye muttali' olup ahâlisinde tasarruf ederdi.

Bu alet sebebiyle Salâmân ile Absâl'in hallerine muttali' olmasıyla terahhüm edip mîkdâr-ı kâfi ma'âş i'ta ederdi. Bir müddet bunları o mahalde bu hâl üzere ihmâl ü terk eyledikten sonra Salâmân'ın Absâl'a mülâzemetinin temâdisinde gazaba gelip bunları birbirlerinden tefrik ve birbirlerini gördükleri halde muvâsalattan bi'l-külliye men' cihetinden iştiyâklarıyla mu'azzeb oldular.

Bu sûretde Salâmân tevbe edip ebine rücû' eyledi. Ve eb Salâmân'a tenbih edip buyurdu ki: "Sen bu Absâl fâciresine 'aşk ve ana ülfete beraber bu mülke dâhil olma". Bu tenbih üzere Salâmân u Absâl her birerleri aherin yedinden ahz edip kendilerini bahre ilkâ ettiler. Lâkin ruhâniye[t]ü'l-mâ' Melik'in emriyle Salâmân'ı garkdan hıfz edip Absâl gark ile helâk oldu.

Salâmân Absâl'in helâkıyla mağmûm [u] mükedder ve müte'ellim oldu. Salâmân'ın iğtimâmını def' için Melik Hakîm'e mürâca'at edip ricâ vü niyâz eyledi. Hakîm Melik'in ricâsını kabul ile Salâmân'ı taleb ü ilhâr edüp, "Sen bana itâ'at eyler isen ben Absâl'ı sana îsâl ederim" dedikde Salâmân itâ'at eyledi ve bu itâ'atı sebebiyle Salâmân'a Absâl'in sûretini Hakîm gösterir idi. Ve Salâmân Absâl'in sûretini rü'yeti sebebiyle müteselli olup visâlini ümid eder idi. Bu hâl Salâmân'ın sûret-i Zühre'yi müşâhedesine isti'dâdı zamânına kadar devâm eyledi. Sûret-i Zühre'yi müşâhedeğe Salâmân'ın isti'dâdı tamâmı 'indinde Hakîm Salâmân'a sûret-i Zühre'yi gösterdi.

Vaktâ ki sûret-i Zühre'yi Salâmân görünce Zühre'nin muhabbeti Salâmân'ı ihâta edip Zühre Salâmân ile ebeden bakî kaldı. Binâ'enaaleyh Salâmân Absâl'in hayâlinden nefret eyledi. Ve Salâmân, Absâl'dan müfârakat sebebiyle Melik'e müsta'id olup Melik'in serfirine cülûs eyledi. Ve Hakîm Melik'in i'ânesiyle iki ehrâm binâ eyledi. Biri Melik'e ve biri nefsine. Bu kıssa Hakîm ü Melik'in cesîmleriyle beraber chrâmılarına vaz' olundu. Bir kimse bu kıssayı ehrâmlardan ihrâca muktadir olamadı. Ancak (Eflatun)'un ta'lîmiyle (Aristo) ihrâc eyledi.

Bu kıssa münteşer olup Bağdat'da Huneyn bin İshâk. lisân-i Yunânî'den lisân-i Arabîye nakl u tercüme etdi.

(Te'vîlü'l-kıssa)

Melik'den murâd, lisân-ı şer'de Cibrîl 'aleyhisselâm, lisân-ı hükemâda 'akl-ı 'aşır ü 'akl-ı fa'âldür.

Ve Hakîm'den murâd, feyz-i ilahîdir. Ve Salâmân'dan murâd nefs-i nâtıkadır. Zirâ feyz-i ilahî nefs-i nâtıkayı cismâniyyâta bilâ-ta'alluk ifâda eyledi. Ve Absâl'dan murâd, nefs-i nâtık kendisiyle tekemmül eden kuvve-i hayvâniyyedir. Ve Salâmân'ın Absâl aşkı lezzât-ı bedeniyeye meylidir. Ve Absâl'ı fücûret-nisbet Absâl'ın ba'd-ı müfârakatü'n-nefs maddesiyle müte'ayyene olan nefsün gayrı bir nefse ma'a mâddetihâ müte'allik olmasıdır. Ve Salâmân'ın Absâl ile mâverâ-i Bahr-i Mağrib'e hurûbları Hak'dan ba'id olan umûr-ı fâniyyeye ingimâslarıdır. Ve bir müddet bu hâl üzere ihmâlleri üzerlerine ezminenün mürûrudur. Ve bunlar mütelâkiyîn oldukları halde şevk, ma'a hırmanü'l-vüsûl, mu'azzeb olmaları sinn-i inhitâtın sonra ma'a füturu'l-kavîyu'l-hayvâniyye nefsin umûr-ı faniyyeye meylinin bekâsıdır. Ve Salâmân'ın ebine rücû'-ı kemâl tahattür edip bâtil ile iştigâline nedâmetidir. Ve nefislerini bahre ilkâları helâk-ı vartalarıdır. Zirâ sinn-i inhitâtdan sonra kavî hayvâniyye bunun inhilâliyle münhale ve bâtiladır. Ve nefs-i insâniyye bedene tâbi'dir. Ve halâs-ı Salâmân ba'del-beden bekâsıdır. Ve Salâmân'ın sûret-i Zühre'ye itlâ'ı tahsîl eylediği kemâlât-ı 'akliyyenin ibtihâc ü sürûriyya iltizâzıdır. Ve Salâmân'ın serîr-i Melik'e cülûsü kemâl-i hakîkate vüsûludur. Ve hıramân-ı bakıyân 'alâ mürûr'd-dehrün biri sûret-i cismiyye ve aheri heyûlâdır.

(Fasl-ı sâlis)

Kıssa-i sâniye beyânındadır:

Bu kıssa-i sâniyeyi İbn Sinâ ba'zı kütübünde zikr eyledi. Bu kıssanın hâsılı Salâmân ile Absâl ikisi li-eb ü em bir karındaşlar olup lâkin Absâl sinnen asgar sabihü'l-vech idi. Ve Salâmân'ın 'inde terbiye olup 'âkil-i müte'eddeb-i 'âlem[ü] 'âfif-i şücâ' oldu. Salâmân'ın imre'esi Absâl'a 'âşık olup Salâmân'a: "Bir gün sen Absâl'ı bizimle muhâlata ile emr eyle zirâ evlâdın ondan ta'allüm ideler didikde Salâmân Absâl'a muhâfata ile emr eyledi.

Lâkin Absâl muhâlata dan ibâ eylediğinden Salâmân Absâl'a benim imre'em sana vâlîde menzilindedir deyince Absâl muhâlata edip imre'e-i mezkûre Absâl'a ikrâm ve ri'âyet etdi. Bir zamândan sonra bir halvetde Absâl'a olan 'aşkıyı izhâr eyledi.

Bundan Absâl münkabız oldu ve imre'e Absâl'ın 'adem-i mutâva'atını bildi ve Salâmân'a sen benim karındaşımı karındaşına 'akd eyle dedikde Salâmân 'akd eyledi ve imre'e hemşiresine dedi ki: "Ben hâsseten sana Absâl'ı tezyic ettirmedim belki tezevvüc-i 'ale'l-müsâhemedir. Ya'ni tezevvüc 'ale'l-iştirâk olup benim de Absâl'da hakkım vardır" dedikten sonra; Absâl'a dahi "benim karındaşım bıkır ü mahcûb olduğu için nehâren üzerine dâhil olma ve istinâs hâsıl oluncaya kadar asla bir kelâm söyleme" dedi ve zifâf gecesinde imre'e-i Salâmân hemşiresinin ferrâşına dâhile oldu ve Absâl üzerine dâhil olmasıyla imre'e-i Salâmân nefs-i zabta muktedir olamayıp sadrını sadrına zamm eylemesiyle Absâl'a şekk ü şüphe 'ârız olub nefesine bıkırlerden bu misillü fi'iller sâdır olamaz dedi.

İttifâken bu gecede hevâ mağmûm olmak sebebiyle bir şemsin zuhûr edip o şemsinin ziyâsıyla imre'e'nin vechini müşâhede eylediğinden anı iz'âc edip 'indinden hurtic u müfârekatına 'azm edip Salâmân'a dedi ki: "Senin için feth-i bilâd etmeyi murâd ederim zirâ ben feth-i bilâda kâdirim deyip tertûb-i ceşş edip nice kavimler ile muhârebe eylediğince ber'en ve bahren, şarken ve garben feth-i bilâd edip asla birâderine imtinân etmedi ve vech-i 'arza müstevlî olan Zülkarneyn oldu. Ve ba'de'l-muhârebe vatanına rücû' edip zann eyledi ki imre'e anı nişyân etti. Halbuki mülâkât zamanında mu'ânaka kasd eylediğinde ibâ edip imre'e'yi iz'âc eyledi. Bu esnâda adüvv zuhûr edip imre'e Salâmân u Absâl'ı bir ma'rekeyi ilkâ eylemeleri için rü'esâ-yı ceşş mallar verip rü'esâ-yı merkûma Absâl'ı ma'rekeye ilkâ ve a'dâ galebe edip Absâl'ı cerihan ma'a seylân-ı deme bir mahalde terk ederek meyyit zann eylediler. O mahalde hayvânatü'l-vaşşiden biri murzı'a olup sedyinin halmesini fenâ lokma eder idi. Bir müddet leben-i hayvân ile böyle igtizâ eyledi ve ba'd-ı kesbü's-sıhha Salâmân rücû' edip gördü ki Salâmân'ı a'dası ihatâ edip zelîl-i hakîr kalmışlar. Halbuki Salâmân Absâl'ın fikdânından hazîn idi. Bu sûrette Absâl tertîb ü tanzîm ceşş edip birâderini a'dâsını perişân ve 'uzmâsını esîr ile mülkü birâderine tesviye eyledi. Bundan sonra imre'e Absâl'ın tâbihine vü tâ'imine mallar va'd edip tesmîm ile imâte eylediler.

Lâkin böyle bir Sıddîk-ı ekber-i 'âlem[ve] 'âkil-i şeci' vü 'amilin vefâtundan Salâmân mağmûm u mükedder olduğundan mülkünden i'tizâl ile ba'zı mu'âsırına mülkü tefvîz edip rabbisine münâcât eyledikte Vacibü'l-vücûd bu hâli ya'ni imre'e ve tâbih ü tâ'imin Absâl'ı tesmîmi keyfiyetini Salâmân'a ilham buyurduğundan Salâmân'da imre'e'ye ve tâbihe ve tâ'ime üçüne de semî içirip helâk etti.

(Fasl-ı rabi')

Te'vilü'l-kıssa-i sâniye:

Salâmân'dan murâd, nefs-i nâtukadır. Ve Absâl'dan murâd, 'akl-ı müstefâde terakkî eyleyen 'akl-ı nazarîdir. Ve 'akl-ı nazarî nefs-i nâtukanın 'irfânda derecesidir. Ve imre'e-i Salâmân'dan murâd, kuvve-i bedeniyeye emmâre bi's-şehaviyye ve'l-gazâbdır.

Nefs ile müttehid olup insândan bir şahs oldu. Ve Absâl'a 'aşkı, Absâl'ı teshîre meylidir. Sa'ir kuvvâ-yı teshîr eylediği gibi ve 'aklı teslürden garaz, metâlib-i fâniyyesine neylidir. Ve Salâmân'ın imre'e'den ibâsı 'aklın kendi 'âlemine incizâbıdır. Ve imre'e'nin hemşiresinden murâd, nefsin kuvve-i 'ameliyye ya'ni 'akl-ı amelî ve nefs-i mutma'nesidir. Zirâ kuvve-i 'ameliyye kuvve-i 'akliyyeye mutî'dür. Ve imre'e hemşiresinin ferrâşına duhûlünden maksûd Absâl ya'ni 'aklı teshîriyle metâlib-i hasîsesine neyl ve bu metâlib-i hasise hakikaten mesâlih olmasını tervecdir. Ve umûr-ı faniyye ile işigal esnasında gaym-ı muzlimden zuhûr

eden berkdén murâd, cezebât-ı ilâhiyeden bir cezbedir. Ve Absâl'ın imre'e'yi iz'acı 'aklın hevâdan a'râzıdır. Ve Absâl'ın Salâmân'a feth-i bilâdından murâd, nefsin kuvve-i nazariyye ile 'Âlem-i ceberût u melekûta itilâ' vü 'alem-i ilâhiye terakkî vü kuvve-i 'ameliyyesi ile mesâlih-i bedenî ve tedbîr ü umûr-ı menâzil ü medeniyeleri tanzîmdir. Bunun için ol Zülkarneyn tesmiye kılındı. Zirâ bu lakap Şark'a ve Garb'a mâlik olan zâta itlâk olunur. Ve Salâmân'ın ceysi Absâl'a terki, nefs-i nâtıkanın mele'-i a'lâya 'urûcî 'indinde kuvâ-yı hissiyye vü hayâliye ve vâhimenin nefs-i nâtıkadan inkitâ'idır. Ve Absâl'ın hayvânât u vahşiyeden bir hayvânın lebeni ile iktizâsından murâd, mâ-fevkinde olan mebâdî-i 'âliye ya'ni melâ'ikeden kemâlâtın Absâl'a feyezânıdır. Ve Absâl'ın fıkdan sebebiyle ahvâl-i Salâmân'ın ihtilâli, nefs-i nâtıka mâ-fevkinde olan mebâdî-i 'âliye ile iştiğal sebebiyle tedbiri ihmâl ü terkenden nefs-i nâtıkaya hâsıl olan ıztırâbdır. Ve Absâl'ın Salâmân'a rüçû'ından murâd, 'aklın nefs-i nâtıkaya bedenî tedbîrinde olan umûrunun intizâmına iltifâtı i'ânesidir. Ve tâbih ahz-ı intikâm 'indinde müştagele olan kuvve-i gadabiyedir. Ve tâ'im bedenin muhtac olduğu şey'i câzibe olan kuvve-i şeheviyyedir. Ve bunların Absâl'ı helâkine ittifâkları nefs-i emmâre bedeni ve 'aklı isti'maliyle beraber erzel-i ömrde 'aklın izmihlâline işarettir. Ve Salâmân'ın imre'e ve tâbih ü tâ'imi ihlâke nefs-i nâtıkanın ahir-i 'ömrde kuvâ-yı bedeniyeyi terkidir. Ve mülkden i'tizâl ü gayre tefvîz ta'alluk ettiği bedenin tedbîrinden münkâtı'a olmasındır.

(Fasl-ı Hâmis)

(Bazı makâmâtü'l-'ârifin beyânındadır):

Metâ'-ı dünyâ vü tayyibâtından ma'rız ve târike zâhid itlâk olunur. Salât u savm gibi 'ibâdâtâ muvâzıb u müdâvime 'âbid itlâk olunur. Daima Kuds-i ceberûta nûr-ı hak sırrında ya'ni 'aklında şürûk için fikriyle munsarif ve müteveccih olan zâta 'ârif itlâk olunur. 'Ârifin gayrı 'âbid bir şey'i bir mikdar semenle alan tâcir gibidir.

Zirâ 'âbid'in 'ibâdeti semen menziline olup âhîret metâ'ını anun ile almış olur. Ama 'ârifin zühdü Hakk'ın meşğûl eden şeylerden tenezzüh ve Hak'dan gayri herbir şeye tekebbürdür. Ve Hakk'ın gayrı herbir şey'i istihkârdır. Ve 'ârifin 'ibâdetten maksûdı irtiyâz ile kuvâ-yı cismâniyyeyi bi'l-külliyeye 'âlem-i cismâniye meylden tecrîd ve 'âlem-i 'âkliye meyl ettirmek ile meşğûl olmasındır.

Bu 'ibâdât u riyâzât sebebiyle nefs-i insâniyye 'âlem-i 'âkliye müteveccih ü mütehâlis olup binâ'enaleyh kuvâ-yı bedeniyede cânib-i Hakk'a teveccüh silkinde münharite olur.

Zâhid ü 'âbid ü 'ârifin ta'riflerinden zâhid ile 'âbid'in ve 'ârif ile zâhid ü 'âbid'in beynlerinde 'umûm[u] husûs-ı mutlâk olduğu ma'lûm olur. Ve zâhid 'âbidden mutlaka ahasstır. Zirâ her zâhid 'âbidir. Lâkin her bir 'âbid zâhid değildir. Belki ba'zı 'âbid zâhid ve ba'zı 'âbid zâhid değildir. Ve kezâ 'ârif, zâhid ü

'âbidden mutlaka ahassdır. Zirâ her bir 'ârif zâhid ü 'âbidir. Lâkin her bir zâhid ü 'âbid 'ârif değıldir. Belki ba'zı zâhid ü 'âbid 'ârifdir. Ve ba'zı zâhid ü 'âbid 'ârif değıldir.

هذا ما تيسر لي بحمد الله العليم والصلوة على محمد الذي
كان على خلق عظيم وآله واصحابه الذين
كانوا على صراط مستقيم

* Hâzâ mâ-teyessere li bi-hamdillâhü'l-âlim ve's-salâtü 'alâ Muhammedini'l-lezî kâne 'alâ hulukin azim ve âlihi ve ashâbihi'l-lezîne kânü 'alâ s-râtin müstakim. (Bu, âlim olan Allah'ın hamdiyle bana müyesser (nasip) olmandır. Salât büyük (güzel) ahlâk üzere olan Muhammed'e, âline ve doğru yolda olan ashabına olsun.)

